

od njega možemo očekivati, posebice i s obzirom na to da se svakako radi o jednom od naših filozofa koji najpotpunije i najdublje poznaju prije svega obrazovnu, a onda i bioetičku problematiku. Potonje se posebno odnosi na „zeleno znanje“, čijim se izgrađivanjem autor bavi (pa je iz gotovih tekstova na ovu temu i proizašla ova knjiga) i na što nas on sam obavezuje u nadi da će njegova knjiga potaknuti kritičku diskusiju (str. 24).

Krznarov filozofsko-bioetičko-obrazovni rad svima nama treba služiti kao trajna inspiracija. Time ne mislim da se s njime treba u svemu slagati. Primjerice, mnogima od nas izazovna ili neprihvatljiva bit će Krznarova interpretacija Ortegina opravdanja lova (premda je i on daleko od njegova dogmatskog prihvaćanja), bez obzira na to što se tu nesumnjivo radi o pažnje vrijednim filozofskim odnosno bioetičkim promišljanjima u prilog lovu. Krznarom se trebamo inspirirati i time što su glavni likovi njegove knjige autori koji se ne bave, ili se barem primarno ne bave, bioetikom, što njegovo djelo čini paradigmatičkim u pogledu zadatka bioeticiziranja filozofije, a onda posebno i filozofije obrazovanja. No kao inspiracija Krznar nam može poslužiti i u posrednom smislu, ostavljanjem barem eksplicitno nepovezanih nekih bioetičkih odnosno obrazovnih problema, pa je na nama da pišemo i, još važnije, djelujemo dalje na putu susretanja bioetike i obrazovanja, tj. mislimo i djelujemo u pravom smislu budućnosno.

Josip Gruć

Zmago Šmitek

ŠUMOR DIVLJINE. Zeleno dno našega kozmosa

Ibis grafika, Zagreb, 2021., 522 str.

Knjiga Šumor divljine. Zeleno dno našega kozmosa interdisciplinarna je studija nagrađivanog slovenskog etnologa i antropologa Zmage Šmiteka (1949.-2018.). Zbog autorove smrti knjiga je posthumno u slovenskom izdanju objavljena 2019. godine, dok je hrvatsko izdanje objavljeno 2021. godine u nakladi Ibis grafike, koje je sa slovenskog jezika prevela Anita Peti-Stantić. Studija se sastoji od kraćeg predgovora (str. VII-XIII), devet poglavlja (str. 1-447), bibliografije (str. 448-483) te dvaju kazala (str. 485-522). Predgovor i devet poglavlja u interpretativnom smislu tvore jedinstvenu cjelinu te se u svakom poglavlju obrađuju pojedini aspekti naslovne problematike.

U predgovoru knjige autor temeljito razlaže svoj teorijski i metodološki pristup. Središnja problematika kojom se bavi jest odnos prirode i čovjeka. U tom smislu posebno se fokusira na kognitivni aspekt tog odnosa: način na koji čovjek putem imaginacija i percepcija „ovladava“ prirodnim prostorom. Zbog autorova istraživačkog usmjerenja, naglasak u studiji ponajviše je stavljen na analizu mitoloških simbola i značenja vezanih uz tradicijsku kulturu, iako treba istaknuti da ni materijalni ni biološki aspekti toga odnosa nisu u potpunosti zanemareni. Višetisućljetni odnos između prirode i čovjeka, usred protoka vremena i promjene sociokulturnih obrazaca življenja u suvremenosti, rezultirao je očuvanjem fragmenata nekadašnjeg mitološkog kozmosa kojega autor pokušava rekonstruirati vodeći se analitičko-inter-

pretativnom i komparativnom metodom. Autor se u studiji zbog toga bavi različitim fenomenima s područja mitologije, religije i folkloristike koje sagledava u širem vremenskom luku. S obzirom na odabrani pristup, tradicionalna podjela povijesti na razdoblja za ovu studiju predstavljala bi preveliki uteg, budući da se teži dijakronijskom promišljanju fenomena. Povijesna razdoblja ovdje predstavljaju referentni okvir, budući da se autor odlučio za brodelijanski pristup „dugog trajanja“, u kojemu se odabrani fenomeni razmatraju u širem vremenskom kontekstu: od paleolitika pa sve do modernog doba (ili kako bi sam autor rekao: „Od paleolita do Tita“). U prostornom smislu, autor primarno stavlja fokus na Sloveniju i njezine lokalne posebnosti koje pokušava sagledati u širem slavenskom (praslavenski, južnoslavenski...) i neslavenskom kontekstu (grčki, bliskoistočni i sl.). Dobru stranu autorove interpretacije čini i opsežna građa koja se u radu analizira, počevši od materijalnih i slikovnih pa sve do dokumentarnih izvora. Ova studija stoga doprinosi ostvaruje u više područja, poput antropologije religije, komparativne mitologije te historije mentaliteta.

Devet poglavlja u studiji u strukturnom smislu podijeljeno je na više potpoglavlja koja obrađuju pojedinačne teme u okviru glavnih poglavlja (primjerice: magija, životinje, nasilje i dr.). U prvom poglavlju, „Zmijski pogled“ (str. 1-51), autor definira temeljne koncepte od kojih polazi u radu: *divljina*, šuma, *pustinja*. Raspravlja o položaju zmije u kulturnom imaginariju različitih naroda te se bavi prvim počecima ljudskog simboličkog razmišljanja (animizam, šamanizam, umjetnost...). U posljednjem potpoglavlju raspravlja na

koji način izvori s područja folkloristike mogu pomoći u proučavanju mitoloških i religijskih tema, čime pridonosi revalorizaciji takvih tipova izvora.

Drugo poglavlje, „Gospodari i gospodarice šume“ (str. 53-104), usmjerava se na šumski prostor i različita božanstva koja se uz njega vezuju. Šuma se u tom smislu ne predstavlja kao mjesto kaosa, već mjesto reda koje je jasno hijerarhijski uređeno; njime upravljaju pojedina božanstva te ga nastanjuju različita nadnaravna bića, poput desetnica / desetnika, lešija, patuljaka, divova, vučjih pastira, đavla i sl. Posebno mjesto pridano je manjem studiju slučaja vezanom uz simboličko značenje životinja na primjeru zlatoroga, nakon čega se autor fokusira na imaginarij đavla i njegovu ambivalentnu sliku u visokoj i narodnoj kulturi.

Treće poglavlje, „Život je zamka“ (str. 105-164), bavi se fenomenom lova te različitim lovačkim tehnikama uz koje se vezuju simbolička značenja. Autor pritom naznačuje ambivalentan pogled na lov u pučkoj kulturi: lovu kao takvom pridana je pozitivna odrednica, dok je korištenju zamki, kao jednoj od metoda lova, pridana negativna konotacija budući da je karakterizira prevara. Vodeći se tom mišlju, detaljnije razlaže dva bitna koncepta vezana uz prijevare: *prevaranta* (engl. *trickster*) i *prepređenu inteligenciju* (grč. *metis*) koju promatra dijakrono u različitim kulturama i njihovim mitološkim kozmologijama. Četvrto poglavlje, „Žive biljke“ (str. 165-212), bavi se odnosom čovjeka i biljaka. Autor se ovdje usmjerava na komunikaciju ljudi i biljaka u pučkoj kulturi, kao simboličkom izražaju za posebna znanja vezana uz prirodu kojima je čovjek nastojao ovladati, a posebice se dotiče uloge specijalista koji su

bili nosioci takvog znanja, primjerice trvari, vračevi i različiti pučki liječnici.

Sličnom tematikom autor se bavi i u petome poglavlju, „Što ptice pjevaju“ (str. 213-274), u kojem na primjeru simboličke uloge ptica progovara o različitim tajnim jezicima između ljudi i životinja, kojima su mogli ovladati samo pojedinci, a koji također predstavljaju specifično znanje (čarolije, glosolalije...). Osim ptica, autor se dotiče i simboličkog značenja zmijske, čije je posjedovanje omogućavalo razumijevanje životinjskog govora. Ovladavanje tajnama ljudsko-životinjske komunikacije nije se međutim odvijalo samo putem govornih obrazaca, već i, kako to Šmitek pokazuje, pjevanjem, plesom te sviranjem različitih glazbenih instrumenata.

Šesto poglavlje, „Paučina magije“ (str. 275-333), bavi se različitim pokušajima ovladavanja i manipulacijom prirode. Pauk i paučina u tom smislu slikovito predstavljaju magiju. U poglavlju se navode različiti oblici magije: lovačka magija, magija maskiranja, obredna magija, magija preobražavanja i sl. Tok prirode stoga je moguće (pre)okrenuti u željenom smjeru čaranjem i prizivanjem, a također je moguće postići promjenu samog sebe ili drugih ljudi. Osim magije, autor se u poglavlju bavi i gatanjem kao jednim od oblika stjecanja znanja o nepoznatome, što otvara mogućnost za njegovim ovladavanjem. Posebnu pažnju autor posvećuje tradicijskoj kući koju promatra kao sveti prostor; navodi niz primjera kućne magije te donosi iscrpan pregled apotropijskih simbola i znakova koji se mogu pronaći u seoskim kućama (labirint, pentagram, rozete, romb, slova...). Tu tematiku prati i iduće, sedmo poglavlje, „Noćni ratnici“ (335-391), koje se dotiče fenomena čarobnjaštva. Ono se ponovno sagledava u širem

kontekstu: od prvog spomena čarobnjaštva u grčkoj kulturi pa sve do novijeg vremena. Znatnu pažnju pridaje različitim inačicama čarobnjaštva na širem slovenskom prostoru ovjekovječenima u likovima benandanata, vedomaca i kresnika koje uspoređuje sa šamanima. Dio poglavlja posvećen je studiji slučaja mlinara Menocchia iz Ginzburgova djela *Sir i Crvi*, u kojoj se Šmitek kritički osvrće na Ginzburgov istraživački pristup (kritika izvora i interpretacija), a posebice na njegovo proučavanje benandanata i njihovu usporedbu sa šamanima.

Pretposljednje, osmo poglavlje, „Putevi nasilja“ (str. 393-441), u istraživačkom smislu zaokružuje središnju problematiku kojom se autor bavi. U tom poglavlju prikazuje se aplikacija mitoloških elemenata u modernom i suvremenom kontekstu, koji pokazuju kako tradicija nastavlja živjeti i danas u različitim oblicima. Autor se najprije osvrće na prirodu nasilja te raspravlja o tome je li ono urođeno čovjeku, a zatim prelazi na aplikaciju različitih mitoloških oblika u 20. stoljeću. Prvi primjer koji donosi jest onaj iz nacističke Njemačke: uzdizanje arijevske rase i kulta prirode koji je dobio religijske obrise. Prepoznatljiv simbol povezivanja nacizma i stare germanske kulture u tom trenutku postaje prašuma. Jedna od odrednica nacionalnog karaktera starih Germana, koju se nastojalo pripisati njemačkoj naciji, bila je i briga za životinje koja se, gotovo pa paradoksalno, pojavila u trenutku kada se Njemačka pripremala za provođenje masovnog genocida nad Židovima. Drugi primjer na koji se autor fokusira jest mitski lik junaka – velikog vođe. U posljednjim potpoglavljima bavi se prikazom Tita kao narodnog junaka koji se u simboličkom smislu naslanjao na junake iz tradicijske kulture južnoslaven-

skih naroda (kralj Matjaž, Kraljević Marko...).

Posljednje poglavlje, „Za kraj“ (str. 443-447), najkraće je i predstavlja zaključak središnje problematike. Šmitek se posebno osvrće na fenomen *metisa* – prepredene inteligencije, koji je kroz povijest pokazao izdržljivost te se u različitim inačicama pojavljuje sve do danas kada najbolje uspijeva u kontekstu tržišne ekonomije i suvremenog društva. Dok je u onodobnom kontekstu grčki *metis* djelovao u kraćim intervalima, njegovo današnje djelovanje prožima sve pore suvremenog društva i dovodi do relativizacije samog čovjeka.

Knjiga Šumor divljine. Zeleno dno našega kozmosa u istraživačkom smislu predstavlja važan doprinos na području antropologije religije i komparativne mitologije. Zbog interdisciplinarnosti, koja daje snažan pečat ovoj studiji, ona može biti podjednako zanimljiva ne samo etnologima i kulturnim antropolozima, već i sociolozima, povjesničarima, povjesničarima umjetnosti, arheolozima i dr. Ova studija ima dobre i slabije strane. Dobre strane svakako u interdisciplinarnosti, tematskoj inovativnosti i vrlo opsežnoj građi koju je autor konzultirao. Slabija strana proizlazi iz dijakronijskog pristupa koji teži jednoj preglednoj formi te gomilanju podataka i primjera koji su ponekad kontradiktorni, što djelo čini „teže prohodnim“. Međutim, usprkos tomu, važno je istaknuti da ovo djelo može služiti kao ogledni primjerak i putokaz kako obrađivati velike teme kao što je mitologija: na interdisciplinarn način i jednostavnim stilom koji je podjednako pristupačan stručnoj i nestručnoj javnosti.

Ivan Grkeš

**MEĐUNARNODNI SIMPOZIJ
„DRUŠTVO RIZIKA:
PROMIŠLJANJE NESIGURNOSTI U
GLOBALIZIRANOM SVIJETU“**
Klub studenata sociologije
„Diskrepancija“, Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
Zagreb, 21.-25. ožujka 2022.

U organizaciji Kluba studenata sociologije „Diskrepancija“ Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu održan je međunarodni simpozij „Društvo rizika: promišljanje nesigurnosti u globaliziranom svijetu“.

Simpozij je trajao pet dana, od 21. ožujka do 25. ožujka 2022. Održan je hibridno, odnosno većina predavanja bila je održana uživo, s mogućnošću praćenja *online*, uz korištenje platforme *Zoom*, a dio je predavanja bio održan mrežno. Predavanja su bila održana i mogla su se pratiti u konferencijskoj dvorani Filozofskog fakulteta. Tema simpozija bila je sociologija rizika – suvremena sociološka tema koja problematizira trenutno socijalno i ekonomsko stanje društva.

Prvi dan simpozija održala se panel-diskusija „Nacionalna država i globalni rizici“, s iznimno zanimljivim sugovornicima: dr. sc. Paškom Bilićem i izv. prof. dr. sc. Krešimir Petkovićem. Diskusija je bila usko povezana s temom simpozija. Treći dan simpozija održana je radionica „Lobiranje u području društvene otpornosti“ u suradnji s organizacijom Impact House, a vodile su je Tamara Puhovski i Danijela Paska. Radionica je bila zanimljivo koncipirana; sudionici su dobili vrijedna znanja i vještine vezane uz lobiranje i pozitivni društveni utjecaj te su razvili vještine planiranja kampanja s ciljem poboljšanja kvalitete života. Navečer, u okviru simpozija na Fi-